

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Серія «Проблеми регіонального розвитку»

ISBN 978-966-02-4252-4

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ІННОВАЦІЙНИЙ
РОЗВИТОК РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

монографія

Львів
2009

УДК 332.13:330

Інтелектуально-інноваційний розвиток регіону в контексті євроінтеграції / наук. ред. Л. К. Семів ; Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2009. – 483 с. (Сер. «Проблеми регіонального розвитку»).

У монографії висвітлено сучасні теоретичні, методологічні та прикладні основи досліджень інтелектуально-інноваційного розвитку регіону. На основі системного підходу до інтелектуально-інноваційного розвитку в контексті євроінтеграції України та її регіонів опрацьовано такі питання: понятійний апарат та визначення концептуальних парадигм інтелектуально-інноваційного розвитку регіону; інноваційна складова підвищення конкурентоспроможності регіону та економічні чинники активізації інноваційної діяльності; економіко-просторові аспекти інтелектуально-інноваційного розвитку регіонів України; соціально-демографічні перспективи використання інтелектуальних ресурсів в інноваційному розвитку регіональних систем; соціальні детермінанти інтелектуально-інноваційного розвитку регіону; роль освіти та науки в забезпеченні інтелектуально-інноваційного розвитку регіону; європейські орієнтири та передумови інтелектуально-інноваційного розвитку регіону (інституційне забезпечення, розвиток освіти і науки, охорони здоров'я тощо), проблеми забезпечення економіки регіону професійними робітничими кадрами в системі інноваційної моделі розвитку (на прикладі Львівської області).

Розраховано на науковців, економістів, керівників та практичних працівників органів державного та регіонального управління різних рівнів.

***Рекомендовано до друку Вченою Радою
Інституту регіональних досліджень НАН України
(протокол № 1 від 21.01. 2009 р.)***

Науковий редактор:

Семів Л.К. – доктор економічних наук, професор, Інститут регіональних досліджень НАН України

Рецензенти:

Гришнова О.А. - доктор економічних наук, професор,

Кузьмін О.Є. - доктор економічних наук, професор,

Шевчук Л.Т. - доктор економічних наук, професор.

ISBN 978-966-02-4252-4 (серія)

ISBN 978-966-02-5139-7

© Інститут регіональних досліджень

НАН України, 2009

ВСТУП	6
--------------------	----------

РОЗДІЛ 1**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

1.1. Концептуалізація понять інтелектуально-інноваційного розвитку регіону	10
1.2. Соціогуманістична складова інтелектуально-інноваційного розвитку	19
1.3. Інноваційна культура суспільства; концептуальні підходи та особливості її формування у регіонах	33
1.4. Інституційне забезпечення інтелектуально-інноваційного розвитку регіону: структурні компоненти, європейський досвід та його адаптація до українських умов	49
1.5. Світовий досвід інноваційної політики як стратегічний орієнтир конкурентоспроможності регіонів України	70

РОЗДІЛ 2**ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ**

2.1. Інноваційна стратегія регіону як напрям забезпечення його конкурентоспроможності	87
2.2. Інфраструктура забезпечення інноваційного розвитку регіону	100
2.3. Формування «регіонів знань» на основі конкурентоспроможних інноваційно-освітніх кластерів	112
2.4. Регіональна інноваційна система як інструмент інтелектуально-інноваційного розвитку регіону	130

РОЗДІЛ 3**ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ**

3.1. Аналіз чинників та передумов інноваційного розвитку: світовий та український вимір	145
3.2. Інноваційність виробничого потенціалу регіону	156
3.3. Інституційні передумови формування інтелектуально-інноваційного бізнес-середовища регіонів	174
3.4. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств регіону	196
3.5. Ризики управління інтелектуально-інноваційним розвитком регіону	209

РОЗДІЛ 4
ЕКОНОМІКО-ПРОСТОРОВІ ПРОБЛЕМИ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

4.1.	Розвиток інтелектуально-інноваційних процесів у світлі концепції економічного простору	222
4.2.	Інтелектуально-інноваційний чинник диференціації соціально-економічного розвитку регіонів України.....	233
4.3.	Економічна концентрація та інтелектуально-інноваційний розвиток регіонів України.....	247
4.4.	Фінансування інноваційного розвитку регіонів України	259
4.5.	Соціально-гуманітарні аспекти міжрегіональних взаємодій	276

РОЗДІЛ 5
СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ РЕСУРСІВ В ІННОВАЦІЙНОМУ
РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ

5.1.	Демографічні перспективи інтелектуально-інноваційного розвитку суспільних систем.....	290
5.2.	Інтелектозахисна спрямованість функціонування суспільних систем інноваційного типу.....	305
5.3.	Удосконалення напрямів регулювання соціального захисту носіїв інтелектуально-інноваційного потенціалу.....	320
5.4.	Психолого-соціальні аспекти професійного становлення та самореалізації молоді в умовах інноваційного розвитку регіону.....	334

РОЗДІЛ 6
СОЦІАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

6.1.	Соціальні фактори інтелектуально-інноваційного розвитку регіону.....	344
6.2.	Соціально-економічні наслідки девіантної поведінки населення й інтелектуально-інноваційний розвиток регіону: проблеми вимірювання	353
6.3.	Інструменти соціальної політики в системі забезпечення інтелектуально-інноваційного розвитку регіону	369
6.4.	Свроінтеграційні виклики і їх роль в активізації інтелектуально-інноваційного розвитку регіону (на прикладі системи охорони здоров'я)	374

РОЗДІЛ 7
РОЛЬ ОСВІТИ ТА НАУКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО- ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
РЕГІОНУ

7.1.	Світові та європейські орієнтири розвитку освітньої та наукової складових інтелектуально-інноваційного розвитку регіону.....	387
7.2.	Потенціал вищої освіти регіону: якісна характеристика та підходи до оцінювання	397

7.3. Соціально-економічний механізм формування нової якості вищої освіти регіону	409
7.4. Розвиток наукової сфери - важливого складника інтелектуально-інноваційного розвитку регіону.....	422
7.5. Механізми реалізації неперервної освіти в регіоні в умовах євроінтеграції.....	435

РОЗДІЛ 8**ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ ПІДХІД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ ПРОФЕСІЙНИМИ РОБІТНИЧИМИ КАДРАМИ Б СИСТЕМІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

8.1. Системний підхід до розробки Програми забезпечення економіки Львівської області професійними кадрами	449
8.2. Прогнозування потреби робітничих кадрів для економіки регіону	456
8.3. Організація управління Програмою забезпечення економіки Львівської області професійними кадрами.....	469
ВИСНОВКИ	479

Україна увійшла у двадцять перше століття державою, яка динамічно розвивається і прагне найактивніше включитися у суспільно-економічні процеси сучасного світу та інтегруватися в європейське співтовариство. Така спрямованість розвитку вимагає від центральних та місцевих владних структур забезпечення нових підходів до використання соціально-економічного, інноваційного, людського потенціалів, якісно нового рівня ефективності й конкурентоспроможності економіки та умов життя населення країни та регіонів.

Для України на період до 2015 року обґрунтовується застосування двох стратегічних факторів (Національна стратегія розвитку «Україна-2015»): суспільної налаштованості на зміни та формування інститутів знань, що зумовлює пріоритетність формування інститутів економіки знань, реформування системи освіти і науки відповідно до потреб нової економіки. Запорукою реалізації цих стратегічних факторів є потужний потенціал освіти і фундаментальної науки, нових сфер економічної діяльності, людський капітал, творчі здібності людей, їх інноваційна якість, інтелектуальний капітал, інноваційна культура. Лише врахування регіональних особливостей інноваційної діяльності, використання регіональних інноваційних ініціатив дає державі шанс для «прориву» до групи високорозвинених країн світу. Отже, перспективною моделлю національної економіки стає траєкторія інтелектуально-інноваційного типу розвитку.

В умовах утвердження постіндустріальних засад суспільного поступу, посилення значущості гуманітарної сфери у соціально-економічному розвитку регіонів інноваційний тип трансформується в інтелектуально-інноваційний. Поняття інтелектуально-інноваційного розвитку відрізняється від існуючих підходів: пріоритетністю соціогуманістичних орієнтирів, національних традицій та інноваційної культури; наявністю двох груп факторів впливу на особливості, динаміку, результативність інтелектуально-інноваційного розвитку (безпосередні джерела і рушійні сили). Цей напрям досліджень орієнтований на посилення людського чинника науково-технологічних і соціальних перетворень у регіонах.

Нині на світовому та європейському рівнях у суспільних трансформаціях виділяється трикутник «освіта - наука - інновації», який буде ще більше визначальним як у формуванні духовно-інтелектуального потенціалу людини, так і в реалізації євроінтеграційної стратегії України. Очевидно, що ефективні інновації (соціально-економічні, технічні, інформаційні, культурологічні, політичні, як власні, так і запозичені) не лише зміцнюватимуть основи знанневої економіки, а й впливатимуть на всі соціокультурні зміни країни, регіонів, особистості в процесі євроінтеграції.

У системі причинно-наслідкових зв'язків, що зумовлюють інноваційний розвиток регіонів держави, первинними є соціально- економічні інститути, під впливом яких формується підприємницька мотивація суб'єктів господарювання у регіоні, яка в кінцевому результаті виливається в інноваційну активність. Попри значну кількість наукових публікацій з проблем функціонування і розвитку суспільних інститутів, впливу їх на інноваційні процеси в економіці, а також формування інтелектуально-інноваційного потенціалу, в тому числі й на регіональному рівні, проблеми інституційного забезпечення інтелектуально-інноваційного розвитку регіону залишаються недостатньо опрацьованими. Звідси випливає потреба у побудові концептуально-теоретичних основ інституційного забезпечення такого вектора розвитку регіону, визначенні форм і методів формування інституційного середовища, сприятливого для стабільного інноваційно-інтелектуального розвитку регіону на основі застосування діяльнісно-інституційного підходу та вироблення рекомендацій з його практичного використання у регіонах України.

В умовах реалізації євроінтеграційної стратегії актуалізується проблема розробки напрямів та механізмів забезпечення інноваційного розвитку регіонів України. У зв'язку з цим гостро постає питання про розробку: регіональної інноваційної системи як інструменту інтелектуально-інноваційного розвитку регіону, окреслення проблеми і перспективи інноваційного розвитку промислових підприємств регіонів України в контексті євроінтеграції.

Підвищення ролі знань та інформації у соціально-економічному розвитку спричинило суттєві парадигмальні зрушення в економічних дослідженнях. Через призму просторової парадигми економіки у світлі концепції економічного простору досліджується розвиток інтелектуально-інноваційних процесів та оцінюється вплив економічної концентрації на інтелектуально-інноваційний розвиток регіонів України.

В умовах реалізації євроінтеграційної стратегії України зростає роль міжрегіональних зв'язків, з'ясування напрямів та масштабів просторових трансформацій економіки регіонів України, дослідження яких має забезпечити інтелектуально-інноваційний розвиток регіону та формування інтегрованого економічного простору держави в цілому. Адже саме ідеї формування потужного інтелектуально-інноваційного потенціалу регіонів України та їх соціально- економічної інтегрованості повинні стати передумовою та чинником подальшого становлення державності та посилення економічної могутності України.

В частині висвітлення соціальних детермінант інтелектуально-інноваційного розвитку регіону важливе значення має розкриття соціальних факторів та відповідних інструментів соціальної політики, соціально-економічних наслідків девіантної поведінки населення, дослідження алкоголізму як фактора деградації інтелектуального потенціалу регіону тощо.

Перехід України до стратегії євроінтеграції, зростання ролі фактору знань вимагають нових підходів до дослідження різноманітних аспектів

функціонування освіти та науки. В умовах формування загальноєвропейського освітнього простору та загальноєвропейського наукового простору, входження України в Болонський процес зростає значення досліджень: потенціалу вищої освіти регіону; розвитку наукової сфери регіону; механізмів реалізації неперервної освіти в регіоні в умовах євроінтеграції. Крім того, потребує обґрунтування соціально-економічний механізм формування нової якості вищої освіти, від якої залежать перспективи державотворчих інноваційних процесів регіонів України. Важливою також є проблема формування «регіонів знань» на основі конкурентоспроможних інноваційно-освітніх кластерів.

Регіоналізація інтелектуально-інноваційного розвитку передбачає, що одним із основних статистичних критеріїв оцінки інтелектуально-інноваційного розвитку мають бути показники та індикатори інноваційності. Реалізуючи цю вимогу, авторський колектив провів розрахунки різноманітних аспектів регіонального інтелектуально-інноваційного розвитку, зокрема: визначення рівня інноваційного розвитку регіонів України та рівня інноваційного розвитку виробничого потенціалу регіонів; дослідження динаміки міжрегіональної нерівномірності інноваційного розвитку, яку здійснено в світлі концепції о-конвергенції; розрахунок щільності інноваційного потоку як оцінки інноваційної провідності регіону; побудова лінійних однофакторних моделей за ланцюгом залежностей «ВРП - фінансування інноваційної діяльності та НДДКР в регіоні». Заслугує на увагу підхід до ранжування регіонів України за освітньо-професійною складовою потенціалу вищої освіти, який може слугувати інформаційною базою та індикатором ефективності реалізації моніторингу регіональних стратегій у сфері людського розвитку.

Забезпечення вітчизняної, економіки професійними робітничими кадрами - важлива передумова реалізації інтелектуально-інноваційної моделі розвитку. Ефективно вирішити цю проблему на регіональному рівні дозволяє програмно-цільовий підхід, який покладено в основу розробки проекту Програми забезпечення економіки регіону професійними робітничими кадрами (на прикладі Львівської області).

Таким чином, системне висвітлення вище означених проблем інтелектуально-інноваційного розвитку регіону та його впливу на загальнонаціональний розвиток в умовах євроінтеграції є головним завданням даного монографічного дослідження. Підготовку монографії здійснив колектив авторів за науковим керівництвом доктора економічних наук Семів Л.К. Написання розділів і параграфів здійснили: д.е.н. Семів Л.К. - вступ, висновки, розділи 1.1, 1.2, 1.3, 7.1, 7.3, 7.5, 8.3; д.е.н. Вовканич С.Й. - розділи 1.1, 1.2; к.е.н. Максимчук М.В. - розділи 1.1, 1.4; д.г.н. Писаренко С.М. - розділ 1.5; д.е.н. Садова У.Я. - розділи 6.1, 6.3, 6.4, 8.1, 8.3; д.е.н. Герасимчук З.В. - розділи 2.1, 2.2; д.е.н. Ковальська Л.Л. - розділи 2.1, 2.2; к.е.н. Бакушевич І.В. - розділ 2.3; к.е.н. Мельник М.І. - розділ 3.3; к.е.н. Назаркевич І.Б. - розділ 2.4; к.е.н. Заблоцький Б.Ф. - розділ 3.5; к.е.н. Мних О.Б. - розділ 3.4; к.е.н. Луцків О.М. - розділи 1.5, 3.2; к.е.н. Шульц С.Л. - розділи 4.1, 4.3; к.е.н. Сторонянська І.З. -

розділи 4.2, 4.4, 4.5; к.ф.н. Цапок С.О. - розділ 5.1; ке.н. Бідак В.Я. - розділи 5.2, 5.3; к.пс.н. Ваврик А.Й. - розділ 5.4; к.е.н. Семів Р.А. - розділ 7.3; к.е.н. Пухир С.Т. - розділ 8.1; к.ф-м.н. Караванський О.В. - розділ 7.4; к.е.н. Міщук Г.Ю. - розділ 3.1; Заблоцький М.Б. - розділ 3.5; Панчишин Т.В.- розділ 3.5; Данко Н.І. - розділ 4.4; Західна О.Р. - розділ 4.4; Андрусишин Н.І. - розділи 6.2, 8.2; Луцишин І.Я. - розділи 6.3, 8.3; Булій М.В. - розділ 6.4; Лалакулич М.Ю. - розділи 7.2, 7.3; Яйко О.І. - розділ 7.5; Шевченко С.М. - розділ 8.2; Біль М.М. - розділ 8.2; Михайлюк Л.В. - розділ 8.2; Сорока М.Я. - розділ 8.1.

Розділ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

1.1. Концептуалізація понять інтелектуально-інноваційного розвитку регіону

Людство щораз більше переконується у тому, що за умов невідворотності глобалізаційних процесів економічне зростання кожної країни, підвищення її міжнародної конкурентоспроможності визначальною мірою детермінуються інтелектуалізацією основних факторів виробництва та формуванням потужного інноваційного потенціалу. Перехід до суспільства знань, які визначають модерний тип економіки, відіграє вирішальну роль у забезпеченні успішних проривів на шляху інноваційного розвитку держави¹. Висока результативність реалізації переваг знанневомісткої економіки перед індустріальною актуалізує використання інтелектуально-інноваційного фактора в суспільному розвитку, стимулює розвиток інтелектуальної праці, впровадження у суспільне виробництво новітніх технологій, винаходів, наукомістких продуктів, програм, лідерських ноу-хау тощо.

В останні роки на урядовому рівні представниками провідних економічних шкіл України формується система теоретико-методологічних візій адаптації концептуальних парадигм економіки знань до умов побудови інноваційної моделі національної економіки. В українських програмних документах серед пріоритетів економічного розвитку задекларовано побудову конкурентоспроможної, заснованої на знаннях економіки. Зокрема, про це йдеться у Стратегії економічного та соціального розвитку України на 2004-2015 р.р. «Шляхом європейської інтеграції», в Універсалі національної єдності, в Національній стратегії розвитку «Україна - 2015»², в інших документах. На державному рівні

¹К обществом знания. Всемирный доклад ЮНЕСКО. Юнеско, 2005 / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001418/141843r.pdf> ² Універсал національної єдності / [Електронний ресурс]. - Режим доступу. - http://www.president.gov.ua/done_img/files/universal0308.html; Україна -2015: Національна стратегія розвитку. - Громадсько-політичне об'єднання «Український Форум». - Київ, 2008. - 74 с.

відповідності структури системи підготовки кадрів робітничих професій за основними групами спеціальностей та структури перспективної потреби економіки області у робітничих кадрах згідно з класифікатором видів робітничих професій. Класифікація робітничих професій (кількість груп 28) здійснена за результатами експертного опитування керівників підприємств Львівщини

Таблиця 8.2

Порівняння значень прогнозованих показників обсягу випуску промислової продукції та середньорічної чисельності працівників зайнятих у промисловості Львівщини (2009-2015 рр.)⁴⁴¹

		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Обсяг випуску продукції (в порівняльних цінах), млн. грн.	Головне управління промисловості ЛОДА	20500	21400	22600	23900	*	25000	*
	розрахунково	19901	21043	22132	23176	24180	26083	25147
	відхилення розрах. значень, %	2,9%	1,7%	2,1%	3,0%	*	4,3%	*
Середньорічна чисельність зайнятих працівників, тис. чол.	Головне управління промисловості ЛОДА	139500	140000	141000	143000	*	143500	*
	розрахунково	129980	126270	122686	119219	115862	109457	112610
	відхилення розрах. значень, %	6,8%	9,8%	13,0%	16,6%	*	23,7%	*

На основі розрахованих прогнозних показників чисельності зайнятого населення (відповідно до рівня економічного розвитку регіону) і матриці відповідності отримано коротко- та середньостроковий прогноз чисельності робочих кадрів, які будуть зайняті в економіці Львівської області, у розрізі основних груп спеціальностей, осіб (2009-2015 рр.). У табл. 8.3 наведено прогноз чисельності робітничих кадрів, зайнятих в економіці Львівської області у розрізі основних груп спеціальностей на період 2009-2015 рр.

Враховуючи, що запропонована Програма стосується категорії осіб, пов'язаних з розвитком регіональної системи ПТНЗ, розраховано прогноз чисельності додаткової потреби у робочих кадрах (табл. 8.4). Розрахунку прогнозу передують комплекс прогнозних процедур:

- прогноз чисельності робітничих кадрів, зайнятих в економіці області у розрізі основних груп спеціальностей до 2015 року;

⁴⁴¹ За даними Головного управління промисловості та розвитку інфраструктури ЛОДА та власними розрахунками авторського колективу розробників Програми.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Наукове видання

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Монографія

*Відповідальний редактор Семів Л.К.
Літературний редактор Горбунко Л.І.
Комп'ютерний набір та верстка Шевченко С.М.*

Підписано до друку 27.05.2009. Формат 70x100 1/16.
Папір офсетн. Гарнітура Book Antiqua. Умов. друк. арк.
Тираж 500 прим. Зам. № 89

Друк ПП. «Арал»
79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4
Тел. (032) 298 03 80